

## Perkembangan Penulisan dan Terjemahan Kitab-kitab Tafsir di Malaysia

ISMAIL YUSOFF

### ABSTRAK

*Rencana ini bertujuan memberi huraian ringkas tentang perkembangan penulisan kitab-kitab tafsir di Malaysia dalam bahasa Melayu yang di tulis oleh Ulama dari Malaysia sama ada tulisan asal atau terjemahan dengan dibuat ulasan ringkas mengenai isi kandungannya.*

### PENDAHULUAN

Pengajian al-Qur'ān dan tafsir di Malaysia sudah bermula sejak lama dahulu, sama ada secara formal dan tidak formal. Pengajian bermula di rumah-rumah Tok Guru, Surau, Madrasah, Masjid dan sebagainya. Pengajian berkenaan dengan al-Qur'ān lebih rasmi dan tersusun apabila sistem Pengajian Pondok diadakan di Malaysia dan dipelajari pula di sekolah-sekolah dan institusi-institusi pengajian tinggi.

Penulisan kitab-kitab agama dalam bahasa Melayu telah berlaku lebih awal jika dibandingkan dengan penulisan kitab-kitab tafsir. Selepas tahun 1909 penulisan mengenai tafsir al-Qur'ān berkembang lebih luas sehingga ke hari ini.

Penulisan dan terjemahan kitab-kitab agama bermula setelah ramai para ulama kembali ke tanah air selepas menamatkan pengajian mereka di Makkah, Mesir, India atau Patani. Perkembangan penulisan dan terjemahan kitab-kitab agama lebih pesat dengan perkembangan Pengajian Pondok iaitu di sekitar awal abad ke-20.

### KEPENTINGAN PENGAJIAN TAFSIR AL-QUR'ĀN

Oleh kerana al-Qur'ān adalah sumber hidayat dan sumber pertama yang mengandungi keterangan-keterangan mengenai panduan hidup umat Islam, maka al-Qur'ān perlu dibaca, dipelajari dan difahami isi kandungannya supaya matlamatnya dapat dicapai serta segala apa yang dituntut di dalamnya mudah dilaksanakan.

Kepentingan pengajian tafsir al-Qur'ān telah terbukti sejak dari awal sejarah Islam lagi Rasulullah s.a.w sendiri telah banyak mentafsir ayat-ayat al-Qur'ān kepada sahabat Baginda, terutama ketika baginda

Rasulullah s.a.w.ditanya oleh mereka apabila mereka tidak memahami atau tidak dapat menentukan makna maksud sesuatu ayat. Begitu juga para sahabat, mereka pernah saling bertanya sesama mereka apabila tidak memahami sesuatu ayat al-Qur'an, walaupun al-Qur'an dalam bahasa mereka sendiri.

Pentingnya al-Qur'an dipelajari dan ditafsirkan isi kandungannya supaya mudah difahami adalah disebabkan oleh beberapa faktor utama, iaitu:

1. Mempelajari serta mengetahui isi kandungan al-Qur'an adalah satu kelebihan yang tinggi disisi Islam, seperti mana dijelaskan dalam ayat berikut:

يؤتي الحكمة من يشاء ومن يؤتي الحكمة فقد أوتي حيرا كثيرا

Maksudnya:

Diberi kebijaksanaan kepada sesiapa yang Ia kehendaknya, barang siapa yang diberi kebijaksanaan, maka sesungguhnya ia telah diberi kebajikan yang banyak. (Al-Quran, 2 269)

Ketika mentafsir ayat ini 'Abdullah Ibn 'Abbas menjelaskan: makna "hikmat" dalam ayat ini ialah memahami al-Qur'an (al-Sayuti 1951, 2:175).

2. Untuk mencapai kesempurnaan dan kebahagiaan hidup dunia dan akhirat, perlu mengetahui ilmu syariat dan pengetahuan mengenai agama. Untuk mengetahui semuanya itu bergantung kepada sejauh mana ilmu-ilmu di dalam al-Qur'an dapat difahami dan dipelajari.
3. Al-Qur'an tersusun daripada kalimah-kalimah yang halus pengertiannya dan kadang-kadang susah hendak difahami, kecuali setelah dijelaskan dengan tafsirannya.
4. Sebahagian daripada ayat-ayat al-Qur'an pula terlalu ringkas serta meliputi banyak pengertian mendalam yang perlu kepada penerangan dan penjelasan, terutama bagi kebanyakan orang.
5. Di antara ayat-ayat al-Qur'an ada juga mengandungi lafaz-lafaz *majazi* yang memerlukan kepada 'ulama tafsir untuk menjelaskannya.

Berdasarkan kepada pentingnya pengajian tafsir serta fungsinya yang amat besar, menyebabkan ia diberi perhatian yang sungguh-sungguh oleh 'ulama Islam dalam semua bidang, hinggan ilmu tafsir dijadikan sebagai salah satu daripada syarat untuk seseorang itu sampai ketaraf mujtahid.



Terdapat dikalangan sahabat mereka yang tidak memahami sebahagian daripada ayat-ayat al-Qur'an, lalu mereka bertanya kepada Rasulullah s.a.w atau bertanya sesama mereka, sedangkan mereka adalah ahli dalam bahasa al-Qur'an. Kalaulah para sahabat pada zaman mereka perlu kepada tafsir al-Qur'an maka bagi masyarakat Islam hari ini tentulah lebih berhajat kepada tafsir walaupun mereka berbangsa Arab, kerana mereka dihari ini sudah lemah dalam penguasaan kaedah-kaedah asas bahasa Arab. Bagi orang yang bukan Arab pula mereka sangat memerlukan al-Qur'an ditafsirkan dan diterangkan maksudnya ke dalam bahasa mereka.

#### TOKOH-ULAMA TAFSIR DI MALAYSIA

Di antara tokoh Ulama yang terulung dalam perkembangan Pengajian Pondok dan Pengajian Tafsir di Malaysia ialah seorang Ulama dari Terengganu pada kurun ke-17 iaitu Syeikh Abdul Malik Bin Abdullah yang terkenal dengan panggilan "Tok Pulau Manis" Beliau dilahirkan pada tahun 1650-an atau 1660-an dan meninggal dunia pada tahun 1736 (Muhammad Abu Bakar 1991. 53).

Tok Pulau Manis pernah belajar di Aceh dengan Ulama besar Aceh di masa itu, iaitu Syeikh 'Abdul Rauf Singkel yang juga seorang tokoh yang berusaha mengukuhkan tahap aliran al-Sunnah wa al-Jamaah di 'Alam Melayu ini. Semasa berguru dengan Syeikh 'Abdul Rauf Singkel ini Tok Pulau Manis sempat menyalin kitab "Tafsir Baydawi" yang ditulis dalam bahasa Melayu oleh gurunya.

Selepas tamat pelajaran dengan Syeikh 'Abdul Rauf Singkel, Tok Pulau Manis menyambung pula pelajarannya ke Makkah. Di Makkah beliau sempat juga belajar dengan guru kepada Syeikh 'Abdul Rauf Singkel, iaitu Tuan Syeikh Ibrahim al-Kurani. Semasa di Makkah, Tok Pulau Manis mempelajari bidang Ilmu fiqah, usuluddin, tasawwuf, tafsir dan hadith disamping lain-lain bidang. Sekembali ke tanah air pada tahun 1690, beliau telah mendirikan pusat pengajian Pondok di Pulau Manis Terengganu yang mana kemudiannya disambung oleh anak-anak muridnya (Muhammad Abu Bakar 1991. 57).

Ketokohan Tok Pulau Manis dalam tafsir dapat dilihat daripada pengajian beliau di Aceh dan Makkah, di mana beliau telah mempelajari juga tafsir disamping ilmu-ilmu lain. Bukti yang paling jelas minat beliau dalam bidang tafsir ialah apabila beliau menyalin Tafsir Baydawi dalam bahasa Melayu karangan gurunya di Aceh itu Syeikh 'Abdul Rauf Singkel. Walaupun Tok Pulau Manis tidak menulis Kitab Tafsir jika dibanding dengan bidang-bidang yang lain, tetapi beliau tetap telah memberi sumbangan yang besar kepada pengajian tafsir terutama pada anak-anak muridnya.

Di Negeri Kelantan, seorang tokoh Ulama besar ialah Muhammad Yusoff Birt Awang yang dikenali dengan panggilan Tok Kenali. Beliau dilahirkan pada tahun 1868 dan meninggal dunia pada tahun 1933. Pada permulaannya beliau belajar dengan Ulama di Kelantan, kemudian menyambung pelajarannya ke Makkah pada tahun 1886. Di antara gurunya di Makkah ialah Syeikh Ahmad Bin Muhammad Zain Bin Mustafa al-Patani, seorang ulama besar berasal dari Patani. Tok Kenali dapat mewarisi ilmu tata bahasa ‘Arab dan Ilmu-ilmu agama yang tinggi dari Syeikh Ahmad. Setelah kembali ke Kelantan pada tahun 1908, Tok Kenali terus membuka pondok di Kampung Kenali dekat Kota Bharu (Yusoff Zakı Yaakub 1988: 121-127).

Walaupun Tok Kenali tidak banyak mengarang buku, tetapi jasanya amat besar dalam melahirkan angkatan Ulama yang memegang obor pengajian tinggi Islam bukan sahaja di Kelantan, malah Thailand, Kemboja dan Indonesia pada separuh pertama abad dua puluh. Tok Kenali juga telah berjaya membawa kemunculan pengajian tata bahasa ‘Arab, nahu, saraf, balaghah dan ‘arud dalam sistem pengajian pondok.

Peranan Tok Kenali dalam perkembangan pengajian tafsir boleh dilihat kepada usaha beliau sendiri dalam menterjemah sebahagian daripada kitab tafsir “al-Khazin” dan Ibn Kathir, tetapi tidak dicetak (*Pengasuh* 1933: 433).

Tok Kenali juga telah melahirkan murid-murid yang menulis tafsir al-Qur’ān seperti Syeikh Muhammad Idris al-Marbawi (penyusun Kamus al-Marbawi) yang menulis Tafsir Surah Yasin, dan Syeikh Uthman Jalaluddin, yang menterjemah sebahagian daripada Kitab tafsir al-Jalalan (Ismail Awang 1988: 316).

Di antara tokoh-tokoh tafsir di Negeri Kelantan yang bukan sahaja mengajar tafsir di masjid-masjid dan surau tetapi menulis kitab tafsir, ialah seperti Maulana ‘Abdullah Awang Nuh (1905–1947), yang pernah belajar dengan Ulama di Kelantan dan kemudian di India. Di India beliau mendalami bidang tafsir dan hadith. Beliau juga terkenal sebagai ahli pidato dan ahli politik.

Kuliah tafsir yang disampaikan oleh Maulana ‘Abdullah Awang Nuh ini dicatat dan dibukukan oleh muridnya Ustaz Wan Ismail Bin Wan Nawang dengan diberi nama Khulasah al-Qur’ān. Dalam menyampaikan kelas tafsir beliau menekankan masalah-masalah sosial, sejarah, politik dan hikmah dengan mendalam (Ismail Awang 1988: 305–306).

Di antara tokoh tafsir di Kelantan juga ialah Tuan Haji Muhammad Noor Bin Ibrahim, bekas Mufti Negeri Kelantan, lahir pada tahun 1905 dan mendapat pendidikan di Makkah. (Muhammad Yunan, 1989, 42.) Beliau pernah mengajar kelas tafsir di Masjid Muhammadi Kota Bharu dan masjid Kampung Penambang (kampung beliau) dan juga menulis kitab tafsir surah al-Kahfi dengan diberi nama “Ramuan Rapi Dari Erti



Surah al-Kahfi“ Dalam kitab tafsirnya diberi penekanan kepada masalah ‘aqidah, kemasyarakatan, hukum-hukum, pengajaran dan istimbat dari ayat-ayat. Beliau tidak menyentuh perkara-perkara khilaf.

Di negeri Kedah, tokoh tafsir yang awal dapat dikesan ialah Tuan Haji Muhammad Sa‘id Bin Omar, lahir pada tahun 1854. Beliau pernah belajar di Pondok Patani dan di Makkah. Beliau terkenal dengan panggilan Ulama, penulis dan guru tafsir al-Qur‘ān. Kitab Tafsir yang ditulis oleh beliau ialah *Tafsir Nurul Ihsan* lengkap 30 juzu’ al-Qur‘ān.

Cara pendekatan dalam tafsir beliau ialah ditafsir secara ringkas, menjelaskan makna-makna yang perlu diberi penjelasan dengan tidak membincang perbezaan pendapat terutama dalam perkara hukum dan dibuat tajuk-tajuk mengenai ayat-ayat hukum bagi memudahkan pembaca mencarinya.

Di negeri Perak juga terdapat tokoh tafsir yang terkenal terutama di Perak dan Negeri-Negeri Utara, kerana kitab tafsirnya telah dicetak beberapa kali untuk bacaan orang ramai. Tokoh yang dimaksudkan ialah Mustafa Abdul Rahman yang lahir pada tahun 1918 dan meninggal dunia pada tahun 1967 Beliau belajar di Pondok di Negeri Perak dan kemudian belajar di Madrasah Idrisiyyah, Kuala Kangsar Perak. Kitab tafsir karangannya ialah *Tafsir al-Qur‘ān al-Hakim* yang sempat disiapkan sebanyak 27 juzu’ al-Qur‘ān.

Dalam tafsirnya pengarang memberi penekanan kepada pemahaman ayat-ayat dengan memberi ulasan yang ringkas dan sederhana dengan merujuk kepada pendapat ahli-ahli tafsir yang lain dalam masalah hukum, ‘aqidah dan tauhid.

Inilah di antara tokoh-tokoh awal atau ulama-ulama yang terlibat di dalam menjayakan pengajian tafsir di Malaysia yang telah melahirkan ramai murid-murid yang berjaya dalam pengajian tinggi.

#### PENULISAN KITAB-KITAB TAFSIR DI MALAYSIA

Penulisan kitab-kitab tafsir di Malaysia berkemungkinan telah lama dilakukan oleh ulama-ulama di sini, sama ada sebahagian atau lengkap 30 juzu’ al-Qur‘ān. Berkemungkinan juga tulisan-tulisan mereka itu tidak dicetak atau diedarkan kepada orang ramai, tetapi di dalam bentuk manuskrip yang menjadi bahan rujukan guru berkenaan untuk mengajar murid-muridnya di masjid, madrasah, surau dan pondok. Jika tidak dicetak maka kemungkinan besar pula ianya hilang apabila ulama berkenaan meninggal dunia.

Berkemungkinan juga penulisan tafsir kurang dilakukan oleh ulama-ulama dahulu dalam bahasa Melayu disebabkan oleh sistem pengajian yang terikat dengan kitab yang dibaca dan kemudahan asas pada masa itu kurang memberi galakkan bagi mereka menulis. Oleh itu mereka

hanya membaca dan mengajar kitab-kitab tafsir dalam bahasa Arab yang terpilih atau boleh jadi juga kerana sebahagian dari mereka itu kurang mampu menulis dalam bahasa Melayu dengan baik, disebabkan mereka lama atau sejak kecil lagi di negeri Arab seperti Makkah dan Madinah. Hal ini terbukti dari mereka yang telah menulis di peringkat awal sangat terikat dengan gaya bahasa Melayu lama yang terikat dengan gaya susunan bahasa Arab yang susah hendak difahami oleh generasi sekarang ini terutama mereka yang tidak biasa dengan cara gaya bahasa Melayu lama.

Walau bagaimanapun pasti terdapat 'ulama yang menulis kitab tafsir dalam bahasa Melayu sejak dahulu lagi disamping mereka mengajar, cuma kurang diketahui oleh orang ramai jika dibandingkan dengan lain-lain bidang seperti ilmu fiqah, tauhid dan tasawwuf yang sangat terkenal di masa dahulu dan banyak buku-buku berkenaan boleh didapati sehingga masa kini. Selepas tahun 1909 pengajian dan penulisan mengenai Tafsir al-Qur'an berkembang lebih luas sehingga ke hari ini (Abdullah Munshi 1953: 13).

Penulisan dan terjemahan kitab-kitab agama bermula setelah banyak para 'ulama kembali ke tanah air selepas tamat pengajian mereka di Makkah, Mesir, India dan Patani. Perkembangan penulisan dan terjemahan kitab-kitab agama lebih pesat dengan perkembangan pengajian pondok, iaitu di sekitar awal abad ke-20 (Abdul Halim Ahmad: 1982, 11-15).

Merujuk kepada penulisan kitab-kitab tafsir di Malaysia, sepanjang yang dapat dikesan bahawa Kitab Tafsir dalam bahasa Melayu yang dicetak pada peringkat awal ialah Kitab Tafsir "Nurul Ihsan" yang lengkap 30 juzu' al-Qur'an yang dicetak kali pertama pada tahun 1934.

Keseluruhan kitab-kitab tafsir yang ditemui oleh penulis, dapat dikategorikan kepada lima bentuk iaitu lengkap 30 juzu', Tafsir Surah-surah tertentu sahaja, Tafsir juzu'-juzu' sahaja, Tafsir bertajuk (Maudui') dan tulisan dalam bentuk manuskrip.

Penulisan mengenai tafsir al-Qur'an di Malaysia ini terbahagi kepada dua bentuk, iaitu pertama, karya asal dan kedua, terjemahan.

## KARYA ASAL

### *Tafsir Nurul Ihsan*

Kitab tafsir ini telah ditulis oleh Tuan Haji Muhamad Saïd bin Omar. Lahir pada tahun 1854 di Kampung Kuar, Jerlun Kedah. Pernah belajar di Patani dan Makkah, dikenali dengan panggilan Tok Lebai, penulis dan guru Tafsir al-Qur'an. Kitab Tafsir ini lengkap 30 juzu', dicetak beberapa kali. Cetakan ketiga pada tahun 1970 oleh Maktabah Dar al-



Ma'arif, Pulau Pinang.

Tafsirannya adalah ringkas sekadar boleh difahami maksud ayat dan tidak diperluaskan perbincangan mengenai perbezaan pendapat di kalangan ahli-ahli Tafsir. Tulisannya terikat dengan gaya bahasa Melayu lama yang sebahagiannya agak sukar untuk difahami oleh generasi sekarang.

#### *Tafsir Pimpinan al-Rahman*

Kitab ini lengkap 30 juzu' al-Qur'an, mula dicetak pada tahun 1968. Sehingga kini telah diulang cetak kali kesepuluh pada tahun 1990. Dikeluarkan oleh Bahagian Hal Ehwal Islam Jabatan Perdana Menteri Malaysia (Pusat Islam, JPM).

Pengarang dan penterjemahnya ialah Ustaz Faisal Hj. Othman, menyiapkan 10 juzu' pertama dan Tuan Sheikh Abdullah Basmeh menyiapkan 20 juzu' yang lain. Manakala penyemaknya pula ialah Tuan Hj. Muhammad Noor Ibrahim bekas Mufti Kerajaan Negeri Kelantan.

Kitab tafsir ini ringkas dan mudah difahami oleh setiap pembaca, kerana cara terjemahan makna adalah dengan bahasa yang digunakan pada hari ini, disamping itu dibuat penjelasan pada nota kaki bagi menjelaskan mana-mana ayat yang perlu diberi penjelasan. Walau bagaimanapun kitab ini tidak diperluaskan tafsirannya.

#### *Khulasan al-Qur'an*

Kitab ini adalah dari penyusunan semula oleh Ustaz Wan Ismail bin Wan Nawang daripada isi kuliah tafsir yang diberikan oleh Tuan gurunya Maulana Haji Abdullah Awang Nuh. Diterbit oleh Bahagian Hal Ehwal Islam Jabatan Perdana Menteri Malaysia. Cetakan pertama pada tahun 1982.

Kitab ini berlainan dari kitab tafsir yang lain, kerana tidak ditafsir keseluruhan ayat. Terjemah maksud dan tafsirnya adalah merupakan intisari dan hikmat al-Qur'an bagi setiap surah, sebagai satu kaedah untuk memahami isi kandungan al-Qur'an dengan mudah. Dari segi susunan, kitab ini amat menarik sekali kerana dimulakan dengan panduan petunjuk ayat, iaitu dibuat bahagian-bahagian yang tertentu dengan disenaraikan ayat-ayat dan surah mana untuk dirujuk atau dicari, seperti bahagian iman, tauhid, syirik, nifaq, kafir dan sebagainya.

#### *Tafsir al-Qur'an al-Hakim*

Ditulis oleh Mustafa Bin Abdul Rahman yang berasal dari Perak, lahir pada tahun 1918 dan meninggal dunia pada tahun 1967. Kitab ini adalah

di antara kitab tafsir yang besar bentuknya di dalam bahasa Melayu. Pengarang hanya dapat menyiapkan sebanyak 27 juzu' sahaja. Dicitak sebanyak lima kali, cetakan pertama ialah pada tahun 1949 dan cetakan kelima pada tahun 1959 oleh Persama Press Pulau Pinang.

Tafsiran dalam kitab ini sederhana tidak terlalu ringkas dan tidak terlalu panjang. Kadang-kadang dibawa juga pendapat-pendapat di kalangan ahli-ahli Tafsir pada setengah-setengah tempat. Bahasa yang digunakan mudah difahami oleh semua peringkat pembaca.

#### *Tafsir al-Rāwī*

Ditulis oleh Tuan Haji Yussoff Bin Haji Abdullah Bin Haji Nuruddin al-Rāwī, berasal dari Pulau Pinang. Pengarang mendapat pendidikan di Maahad al-Falah Makkah dan mendapat Diploma al-Takhasus al-Dīnī. Tafsir al-Rāwī ini hanya satu juzu' sahaja iaitu Juzu' 'Amma. Dicitak pada tahun 1951. Cetakan terakhir pada tahun 1975.

Walaupun tafsirannya ringkas, tetapi menarik, dibawa maksud ayat kemudian dibuat huraian dan kesimpulan dari ayat-ayat tersebut.

#### *Tafsir al-Qur'ān Juzu' 'Amma*

Ditulis oleh Muhammad Fauzi Haji Awang, diulang cetak sebanyak tujuh kali, kali pertama tahun 1964 dan kali terakhir pada tahun 1992.

Cara tafsirannya ringkas dengan dibuat ulasan pada setiap ayat, disamping membawa pendapat-pendapat ulama dan dijelaskan juga beberapa aliran salah yang diamalkan oleh manusia.

#### *Ramuan Rapi dari Erti Surah al-Kahfi*

Tafsir surah al-Kahfi, yang ditulis oleh Tuan Haji Muhammad Noor Ibrahim, bekas Mufti Kerajaan Negeri Kelantan. Kitab ini dicetak oleh Majlis Agama Islam Kelantan pada tahun 1957

Di dalam kitab ini dijelaskan intisari yang penting dari surah al-Kahfi, di antaranya mengenai fitnah Dajjal bagi menyedar umat Islam dari terpengaruh dengannya.

#### *Al-Tibyān Fī Tafsir al-Qur'ān*

Kitab tafsir ini ditulis oleh Haji Abdul Hadi Awang dari Terengganu. Sehingga kini baru tiga surah telah dicetak iaitu surah al-Kahfi, surah al-Hasyr dan surah al-Hujurat.

Di dalam kitab Tafsir ini, pengarang lebih menekankan kepada masalah 'aqidah, hal kemasyarakatan dan hukum, serta dibuat ke-



simpulan, hikmat dan pengajaran dari ayat-ayat berkaitan.

#### *Ayat-Ayat Dailog Nabi-Nabi dalam al-Qur'an*

Kitab ini disusun oleh Unit Qur'an, Sunnah dan Kitab, Pusat Penyelidikan Islam, Jabatan Perdana Menteri, disemak oleh Dato' Haji Ismail Yusoff, bekas Mufti Kelantan. Diterbitkan oleh Pusat Islam, cetakan pertama pada tahun 1989

Kitab ini lebih tertumpu kepada tafsir ayat-ayat yang ada dailog sahaja, iaitu dailog dalam kisah nabi-nabi yang mengandungi bentuk dailog, sama ada dailog di antara nabi dengan Allah dan dailog Nabi dengan umatnya. Sebanyak 13 cerita Nabi-nabi dimuatkan dalam kitab ini dengan diberi penekanan kepada pengajaran yang boleh diambil dari cerita itu.

#### *Manuskrip*

Selain daripada tulisan mengenai tafsir yang telah dicetak, terdapat juga beberapa buah buku kecil yang ditulis mengenai tafsir dalam bentuk manuskrip. Tulisan-tulisan ini terdapat dalam simpanan di Arkib Negara Malaysia Kuala Lumpur. Kebanyakan yang telah didapati dalam penyelidikan ini, adalah tafsir surah al-Fatihah sahaja dan dalam tulisan jawi, masih boleh dibaca dengan baik dan terang tulisanya.

Di antara buku-buku dalam bentuk tulisan tangan itu ialah:

1. *Tafsir Surah al-Fatihah*, yang ditulis oleh Abdul Wahab Bin Haji Abdullah Jamula, tanpa tarikh (sp 10 bil. 949).
2. *Tafsir Surah al-Fatihah*, oleh Abdul Majid Salim, t.t. (sp 10. bil. 944).
3. *Tafsir Surah al-Fatihah*, oleh Abu Bakar al-Ash'ari, t.t. (sp 10. bil. 939).

Pada keseluruhannya, cara mereka menyusun, dan membuat ulasan adalah hampir sama, iaitu ringkas dan jelas maksudnya. Dimulakan dengan menjelaskan isi kandungan surah al-Fatihah, kemudian ditulis ayat dengan terjemahan maknanya di bawah dan diberi ulasan secara ringkas. Mudah difahami walaupun bercampur sedikit dengan bahasa Melayu lama.

Di sini dapat dibuat kesimpulan bahawa terdapat banyak kitab-kitab tafsir dalam bahasa Melayu yang telah diusahakan oleh orang Malaysia sendiri, yang telah dapat dikesan. Penulis merasakan masih ada lagi kitab-kitab tafsir yang tidak dapat dikesan atau sukar ditemui, kerana berkemungkinan tidak ada dipasaran atau kerana sudah tidak

diulang cetak.

Pada keseluruhannya dapatlah dikatakan, bahawa semua kitab-kitab tafsir yang ada di Malaysia dalam bahasa Melayu adalah mengandungi isi kandungan yang sederhana dan sesuai dengan keadaan orang ramai tempatan. Sebahagian dari kitab-kitab tersebut dijadikan buku teks oleh setengah-setengah masjid, surau dan madrasah.

Dari segi aliran dalam kitab-kitab tafsir ini pula, adalah tafsir secara al-ma'thur, hanya sedikit sahaja terdapat tafsiran secara al-Ra'yi. Manakala perbahasan dalam ilmu Tauhid pula adalah aliran ahli Sunnah wa al-Jamaah dan masalah fiqah mengikut mazhab Imam al-Shāfi'i.

Pengarang-pengarang dan penyusun kitab-kitab tafsir dalam bahasa Melayu ini telah melakukan suatu kerja yang mulia mengikut kemampuan masing-masing bagi kebaikan orang Islam Malaysia yang umumnya tidak mengetahui bahasa al-Qur'an.

Walau bagaimana pun kita masih memerlukan kepada kitab-kitab tafsir dengan tafsiran yang lebih luas sesuai dengan cara pemikiran dan perkembangan ilmu-ilmu semasa. Tugas ini haruslah dilakukan oleh mereka yang mempunyai kelayakan dalam bidang pengajian al-Qur'an dan yang berkaitan dengannya.

#### TERJEMAHAN

Usaha-usaha terjemahan kitab-kitab tafsir belum dilakukan dengan sempurna kecuali selepas merdeka, dimana masyarakat Islam telah menyedari betapa pentingnya memahami al-Qur'an dengan mempelajari tafsir dan terjemahan kepada kitab-kitab tafsir.

Pada peringkat awal usaha menterjemah kitab-kitab tafsir bermula pada zaman Tok Kenali (1868-1933) dimana pada ketika itu ada pakatan secara kumpulan telah dibentuk bagi menterjemah kitab tafsir *al-Khazin*. Tetapi kerja-kerja itu tidak dapat disiapkan dan tidak pernah dicetak walaupun sebahagian daripadanya. Hal ini disebabkan oleh kerana tidak ada penyelarasan yang baik dan teratur di waktu itu. Usaha-usaha yang dilakukan oleh orang perseorangan sahaja yang dapat dicetak dan dikeluarkan untuk bacaan orang ramai walaupun tidak sempat disiapkan sepenuhnya.

Penulis mendapati bahawa orang perseorangan yang pertama menterjemahkan kitab tafsir kedalam bahasa Melayu ialah Tuan Syekh Othman Jalaluddin (1880-1952). Beliau menterjemah kitab Tafsir "al-Jalalan", tetapi hanya dapat disiapkan sedikit sahaja kerana beliau telah meninggal dunia sebelum selesai usaha itu.

Selepas itu usaha menterjemah kitab-kitab tafsir berhenti buat seketika lamanya. Di dalam beberapa tahun kebelakangan ini, telah



muncul beberapa orang tokoh ulama yang berusaha menterjemah beberapa buah kitab tafsir yang terkenal. Kitab-kitab itu sama ada dari bahasa Arab atau Inggeris. Antara kitab-kitab tafsir yang telah dan sedang diterjemah sekarang ialah: *Tafsir Fi-Dzilal al-Qur'an*, *Tafsir al-Qur'an*, *Tafhim al-Qur'an* dan *Intisari al-Qur'an*.

Kitab-kitab tafsir yang telah diterjemahkan adalah di antara kitab-kitab yang terkenal di kalangan umat Islam tempatan dan dunia Islam seluruhnya. Dalam tulisan ini, beberapa buah kitab sahaja yang dapat dimuatkan. Antaranya ialah *Tafsir al-Jalalain*, *Intisari al-Qur'an*, *Tafsir Fi-Dzilal al-Qur'an*, *Tafsir al-Qur'an al-Karim* dan *Tafhim al-Qur'an (surah al-Kahfi)*

#### *Tafsir al-Jalalain*

Tafsir al-Jalalain yang dikarang asal dalam bahasa Arab oleh dua orang ulama terkenal dari negara Mesir iaitu, Jalal al-Din al-Mahalli dan Jalal al-Din al-Sayuti. Kitab tafsir ini adalah di antara kitab tafsir dalam bahasa Arab yang ringkas, hanya ditafsir atau diberi penjelasan pada tempat atau ayat-ayat yang perlu kepada penjelasan sahaja, iaitu pada ayat-ayat yang susah difahami. Tafsir ringkas begini lebih sesuai kepada orang-orang Arab atau orang sudah memahami al-Qur'an. Mungkin kerana ringkas, kitab tafsir ini dijadikan sebagai pengajian permulaan dalam mata pelajaran tafsir bagi setengah-setengah pengajian di negeri-negeri bukan Arab, seperti India, Pakistan dan pondok-pondok di Malaysia.

Kitab tafsir ini telah diterjemah ke dalam bahasa Melayu oleh al-Marhum Tuan Shaikh Othman Jalaluddin, yang berasal dari Kampung Panjang, Daerah Serang, Kota Bharu Kelantan. Dilahirkan pada tahun 1880 dan meninggal dunia pada tahun 1952 (Ismail Awang 1988: 407).

Penterjemah mendapat pendidikan awal di Pondok Tok Kenali, Kota Bharu Kelantan, dan selepas itu beliau menyambung pelajarannya di Makkah. Selepas kembali dari Makkah, beliau membuka pengajian pondok di Bukit Mertajam, Seberang Perai. Pernah menjadi Guru Besar di Madrasah Manabi' al-'Ulum, Bukit Mertajam.

#### *Intisari al-Qur'an*

Kitab tafsir ini ialah karangan asal oleh Syeikh Mahmud Shaltut dari negeri Mesir. Tajuk asal kitab ini ialah "Ila al-Qur'an al-Karim" Diterjemah oleh Tuan Syeikh Abdullah Muhammad Basmeh, yang dikenali ramai di kalangan masyarakat Islam di Malaysia. Beliau juga yang menyiapkan "Tafsir Pimpinan al-Rahman" yang dikeluarkan oleh Jabatan Perdana Menteri Malaysia.

Terjemahannya mengandungi dua jilid. Dicitak oleh percetakan al-Ahmadiyah Press, Singapore. Cetakan pertama pada tahun 1965 dan cetakan kedua pada tahun 1974.

*Tafsir Fi-Dzilal al-Qur'an.*

Karangan asal oleh Tuan Sayyid Qutub dari Negara Mesir, kitab tafsir ini memang terkenal di seluruh dunia Islam. Diterjemah ke dalam bahasa Melayu oleh dua tokoh yang berlainan, iaitu:

Pertama: Ustaz Ismail Bin Mohd Hassan, bekas Setiausaha Majlis Agama Islam Negeri Terengganu. Diterbit oleh Yayasan Islam Terengganu cetakan pertama pada tahun 1986. Dicitak oleh Syarikat Percetakan Yayasan Islam Negeri Terengganu, Gong Badak Kuala Terengganu. Terjemahannya siap satu juzu' sahaja.

Kedua: Oleh Ustaz Yusoff Zakı Yaakub, yang berasal dari Kota Bharu Kelantan. Dilahirkan pada tahun 1928, pernah belajar di American University, Cairo, dalam bidang falsafah dan psikologi.

Kitab terjemahan ini, dicitak oleh Percetakan Dian Darul Naim, Kelantan. Telah dicitak sebanyak dua kali, kali pertama pada tahun 1989, dan kali kedua pada tahun 1990. Terjemahannya hampir siap 30 juzu'

*Tafsir al-Qur'an al-Karim*

Pengarang asal ialah Maulana 'Abdullah Yusuf 'Ali dari India. Bahasa asal kitab ini ialah Inggeris, diterjemah ke dalam bahasa Melayu oleh Ustaz Abu Salah Muhammad 'Uthman El-Muhammadi, yang berasal dari Kampung Tapang, Kota Bharu Kelantan. Beliau dilahirkan pada tahun 1943. Beliau berkelulusan Sarjana dalam bidang pengajian Islam dari University Malaya, dan pernah berkhidmat di universiti tersebut sebagai pensyarah. Beliau sekarang adalah salah seorang daripada Ahli Majlis Shura, Majlis Ugama Islam Dan Adat Istiadat Melayu Kelantan dan juga sebagai pengarang Majallah Pengasuh.

Cetakan pertama terjemahan ini ialah pada tahun 1992, oleh Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, sebanyak lima jilid kesemuanya.

*Tafhim al-Qur'an (Surah al-Kahfi)*

Pengarang asal ialah Maulana Abul 'Ala Maududi, dari Pakistan. Tulisan asal adalah dalam bahasa Urdu, diterjemah ke dalam bahasa Inggeris, dinamakan *The Meaning of the Qur'an*. Kemudian diterjemah ke dalam bahasa Melayu oleh Abu 'Urwah seperti yang tercatat pada kulit bukunya. Kitab ini dicitak oleh Pustaka Salam Kuala Lumpur.



Cetakan pertama ialah pada tahun 1986.

Pada keseluruhannya, semua terjemahan yang telah dilakukan mengenai kitab-kitab Tafsir berkenaan adalah amat baik dan menepati asal atau tidak terkeluar daripada kehendak pengarang asal walaupun kadang-kadang diringkaskan oleh penterjemah pada setengah-setengah tempat yang dipandang perlu berbuat demikian.

### KESIMPULAN

Terdapat beberapa kitab tafsir yang telah diterjemahkan kedalam Bahasa Melayu oleh para ulama dari Malaysia sendiri. Mereka telah menjalankan suatu tugas yang mulia dan amat berguna kepada bangsa Melayu dan agama Islam. Walau bagaimanapun usaha menterjemah kitab-kitab tafsir kebahasa Melayu masih lagi berkurangan dan agak sedikit jika dibandingkan dengan usaha-usaha yang telah dilakukan oleh ulama-ulama di Indonesia yang mana mereka lebih aktif dalam menyiapkan dan menterjemah kitab-kitab tafsir kedalam bahasa Melayu Indonesia. Salah satu dari kitab tafsir ialah terjemahan kepada *Tafsir al-Baidawi*, yang diterjemah kedalam bahasa Melayu dengan tulisan Jawi oleh Abdul Rauf Singkil dari Indonesia. Kitab ini pernah dibaca dan dipelajari di pondok, masjid, madrasah dan surau di Malaysia.

Masyarakat Islam di Malaysia masih lagi memerlukan ulama tempatan bagi melakukan usaha mentafsir dan menterjemah kitab-kitab tafsir dan kitab-kitab agama, supaya dapat menambahkan lagi bahan bacaan agama kepada umat Islam di rantau ini dan dapat difahami dengan mudah apabila ditulis oleh anak bangsanya sendiri.

### RUJUKAN

- Al-Qur'an Dan Terjemahan. 1990. *Tafsir Pimpinan al-Rahman*. Bahagian Hal Ehwal Islam Jabatan Perdana Menteri Malaysia.
- Abdullah, Munshi. 1953. *Hikayat Abdullah*. Penerbitan Jabatan.
- Abdul Hadi Awang. 1993. *Al-Tibyān Fī al-Qur'ān*. Yunit Penerbitan Dan Latihan PAS Pusat.
- Abu 'Ala Maududi. 1986. *Tafhim al-Qur'an (Surah al-Kahfi)*, terjemahan oleh Abu 'Urwah. Kuala Lumpur: Pustaka Salam.
- Abdullah Yusuf 'Ali. 1991. *Al-Qur'an al-Karim*, terjemahan dan huraian maksud oleh 'Uthman El-Muhammady. KL. DBP
- Ismail Awang. 1983. *Pengajian Dan Pengajaran al-Qur'an di Kelantan Selepas Merdeka*. Tesis Sarjana, UKM.
- Syeikh Uthman Jalaluddin. 1988. *Tokoh-tokoh Ulama Semenanjung Melayu (1)*
- Wan Ismail Wan Nawang. 1982. *Khulasah al-Qur'an*. Jabatan Perdana Menteri Malaysia.

- Abdul Halim Ahmad. 1982. *Pendidikan Islam di Kelantan*. Perbadanan Muzium Negeri Kelantan.
- Muhammad Fauzi Awang. 1992. *Tafsir al-Qur'an al-Karim*. Juzu' 'Ammā. PAP
- Muhammad Saïd Bin Umar. 1391 H. *Tafsir Nurul Ihsan*. Dar al-Ma'arif, Pulau Pinang.
- Muhammad Noor Ibrahim. 1967 *Tafsir Ramuan Rapi Dari Arti Surah al-Kahfi*. Kota Bharu Kelantan.
- Mahmud Shalut. 1974. *Intisari al-Qur'an*, diterjemah oleh Abdullah Basmeh, Singapore: Pustaka National.
- Muhammad Abu Bakar. 1991. *Ulama Terengganu – Satu Sorotan*. Zizi Press Sdn. Bhd.
- Mustafa Abdul Rahman. 1959 *Tafsir al-Qur'an al-Hakim*. Pulau Pinang: Persamaan Press.
- Majallah Pengasuh*, Bil. 433, 1933.
- Muhammad Yunan Haji Mahmud. 1989 *Riwayat Hidup Tokoh-Tokoh Utama Kelantan*, PAP
- Al-Sayuti, Jalal al-Din 'Abd. Rahman. 1951. *al-Itqān Fī 'Ulum al-Qur'an*, al-Qahīrah Mustafa al-Bābī al-Halabī.
- Sayyid Qutub. 1989 *Tafsir Fī Dzīl al-Qur'an*, Terjemahan Yusoff Zakī Yaakub, Dian Darul Nam.
- \_\_\_\_\_ 1986. *Tafsir Fī Dzīl al-Qur'an*. Terjemahan Ismail Mohd. Hassan. Yayasan Islam Terengganu.
- Unit al-Qur'an, Sunnah dan Kitab. 1989. *Ayat-Ayat Dailog Nabi-Nabi Dalam al-Qur'an*. JPM: Pusat Penyelidikan Islam.
- Yusoff Bin Abdullah al-Rāwī. 1970. *Tafsir Juzu' 'Ammā*. United Press Pulau Pinang.
- Yusoff Zakī Yaakub. 1988. *Tok Kenali dalam Tokoh Tokoh Ulama Semenanjung Melayu (1)* Majlis Ugama Islam Dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.

Jabatan Pengajian al-Quran dan al-Sunnah  
 Fakulti Pengajian Islam  
 Universiti Kebangsaan Malaysia  
 43600 UKM Bangi  
 Selangor Darul Ehsan.